

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства щодо захисту дітей
від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру,
запобігання дитячій порнографії в державах-членах ЄС та США*

***Анотація.** Здійснено аналіз міжнародних, у тому числі, європейських актів щодо захисту дітей від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру, запобігання дитячій порнографії в контексті захисту загальноприйнятих принципів суспільної моралі та підтримання громадського порядку. Проведено порівняльне дослідження законодавства в зазначеній сфері держав-членів ЄС (Естонія, Італія, Латвія, Литва, Польща, Фінляндія, Франція), США з метою врахування кращих практик законодавчого регулювання захисту дітей від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру, а також запобігання дитячій порнографії в Україні.*

В аналітичній записці не надається порівняльний аналіз із українським законодавством. Автором звернення визначена потреба в зарубіжному досвіді.

Вступ. Міжнародне право і право ЄС ґрунтуються, у тому числі, на захисті загальновизнаних принципів суспільної моралі й підтримці громадського порядку. Створення гармонійного суспільства є основним завданням законодавчого регулювання будь якої держави, яке неможливе без закріплення загальновизнаних принципів суспільної моралі в національних правових нормах. Державний інтерес постійно спрямований на захист суспільної моралі в контексті регулювання відносин у сфері захисту прав, свобод людини та поваги до її гідності. При цьому першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини¹, у тому числі її захисту від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру, а також запобігання дитячій порнографії.

Засудження світовою спільнотою сексуального насильства над дітьми, виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії знайшло своє вираження в низці міжнародних актів. Зокрема, захист прав дитини ґрунтується на Декларації ООН про права дитини², в якій зазначено, що діти повинні бути забезпечені спеціальним захистом і мати умови для фізичного, розумового, морального, духовного, соціального, здорового та нормального розвитку у вільних та гідних для людини умовах. Під час прийняття законів найкращі інтереси дитини повинні бути першочерговими. Конвенція ООН про права дитини³ визначає обов'язок держав-учасниць взяти на себе зобов'язання щодо запобігання виробництву,

¹ Конвенція ООН про права дитини. Стаття 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.01.2024)

² Declaration of the Rights of the Child. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/195831#record-files-collapse-header> (дата звернення: 15.01.2024)

³ Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

розповсюдженню, імпорту, експорту, пропозиціям, продажу або зберіганню дитячої порнографії.

Із переходом на цифрові технології, конвергенцією і глобалізацією комп'ютерних мереж значно зросла кількість продукції, що поширюється через глобальну електронну комунікаційну мережу (Інтернет) і негативно впливають на суспільну мораль. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність⁴ зобов'язала держави-учасниці вжити законодавчі та інші заходи задля встановлення на національному рівні кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією (виготовлення, зберігання, рекламування, розповсюдження та передача за допомогою комп'ютерних систем дитячої порнографії).

Аналіз правових основ захисту дітей від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру, а також запобігання дитячій порнографії з метою захисту суспільної моралі та підтримки громадського порядку в окремих державах-членах ЄС та США є корисним у контексті статусу України як кандидата на вступ до ЄС.

Основна частина.

У міжнародних актах і законодавстві держав-членів ЄС вживаються терміни «мораль», «суспільна мораль» і «громадський порядок». Наприклад, положення Конвенції про права дитини дозволяють державам-учасницям з метою охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі і здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб обмежувати права дитини на свободу думки, совісті та релігії⁵. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права⁶ передбачає обмеження низки прав і свобод, зумовлених суспільною мораллю, включаючи свободу світогляду та віросповідання, свободу вираження поглядів або право на мирні зібрання. Європейська конвенція з прав людини⁷, серед іншого, передбачає обмеження публічного судочинства, зокрема, якщо цього вимагають інтереси неповнолітніх, в інтересах моралі, громадського порядку, національної безпеки. Норми Договору про заснування Європейського Співтовариства⁸ дозволяють державам-членам ЄС відступати від правил вільної торгівлі з метою захисту суспільної моралі. Утім універсального тлумачення цих термінів не визначено.

Більшість науковців під «мораллю» розуміють відповідні правила поведінки людей в суспільстві, а під «моральністю» – духовні якості, необхідні для життя людини в суспільстві та виконання правил моралі. Інакше кажучи, моральність – це

⁴ Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність. Стаття 9. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

⁵ Конвенція про права дитини, частина третя статті 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.01.2024)

⁶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

⁷ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁸ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, Article 36 (ex Article 30 TEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 15.01.2024)

громадська мораль⁹. На думку групи експертів Світової Організації Торгівлі (World Trade Organization, WTO¹⁰), термін «суспільна мораль» означає «норми доброї чи поганої поведінки, що застосовуються суспільством чи нацією або від їх імені», а «громадський порядок» (французькою мовою – «ordre public») означає «збереження основних інтересів суспільства, відображених у державній політиці та праві». При цьому основні інтереси суспільства можуть стосуватися, у тому числі, і суспільної моралі. Експерти вважають, що тлумачення термінів «суспільна мораль», «громадський порядок» може змінюватися в часі та просторі залежно від низки факторів, включаючи переважаючі соціальні, культурні, етичні та релігійні цінності. Тому терміни «суспільна мораль»¹¹ і «громадський порядок»¹² повинні визначатися кожною державою на її території відповідно до власної шкали цінностей і в обраній нею формі.

Терміни «суспільна мораль» і «громадський порядок» не мають конкретного визначення, а варіюються в законодавстві держав і тісно пов'язані з культурним середовищем кожної країни окремо. Розглянемо досвід Естонії, Італії, Латвії, Литви, Польщі, Фінляндії, Франції, США щодо правового регулювання захисту загальновизнаних принципів суспільної моралі і підтримки громадського порядку, у тому числі в контексті захисту дітей від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру, а також запобігання дитячій порнографії.

Італія. В Італії відсутні нормативно-правові акти, норми яких регулювали б виключно питання суспільної моралі. Водночас низка законодавчих актів мають посилання на такі терміни, як: «мораль», «суспільна мораль», «добрий звичай» і «громадський порядок». Аналіз нормативних джерел щодо означеного кола термінів свідчить, що переважна більшість не мають законодавчо встановлених дефініцій. Конституція Італії¹³ визначає моральність умовою обмеження індивідуальних свобод, зокрема свободи віросповідання і вільного вираження поглядів. Увагу привертає положення Конституції (стаття 21), відповідно до якого встановлено заборону на друковані видання (шоу та всі інші прояви), що суперечать нормам моралі. Наголошується, що адекватні заходи запобігання і припинення правопорушень встановлюються законом.

⁹ Боровицький Д. І. Міжнародний досвід протидії злочинам у сфері суспільної моралі за участю дітей. *Форум права*. 2012. № 1. С. 122-127 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21a0ee30-1d84-40ca-8413-edd7eef9b9b/content> (дата звернення: 15.01.2024)

¹⁰ World Trade Organization, WT/DS285/R, 10 November 2004. URL: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=73463&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True (дата звернення: 15.01.2024)

¹¹ Document 61979CJ0034, Judgment of the Court of 14 December 1979. Regina v Maurice Donald Henn and John Frederick Ernest Darby. Case 34/79., European Court Reports 1979-03795, ECLI identifier: ECLI:EU:C:1979:295. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0034> (дата звернення: 15.01.2024)

¹² InfoCuria Case-law, Opinion of Advocate General Sharpston, 12 February 2015, Case C-554/13. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=162262&doclang=EN> (дата звернення: 15.01.2024)

¹³ La Costituzione. Articolo 19, 20. URL: <https://www.senato.it/istituzione/la-costituzione>

Окремі статті Цивільного кодексу¹⁴ визначають мораль підставою для обмеження здійснення особами певних дій. Наприклад, стаття 5 встановлює заборону на вчинення дій щодо розпорядження власним тілом, якщо такі дії призводять до постійного погіршення фізичного здоров'я або у випадку, якщо вони суперечать закону, громадському порядку або моралі. Низкою статей передбачаються обмеження в договірних, управлінських відносинах за умови порушення моральних принципів.

У положеннях кримінального процесуального законодавства використовується принцип моралі для встановлення різного роду обмежень під час судового розгляду кримінальних проваджень. Зокрема, моральність як підставу для обмежень визначено у статті 472 Кримінального процесуального кодексу¹⁵ щодо обмеження публічного судового розгляду справи. Положеннями статті 114 цього Кодексу передбачено заборону на оприлюднення документів судового засідання або частин таких документів, якщо їх оприлюднення може образити мораль.

Правова доктрина розглядає поняття «громадський порядок» як комплексне правове явище, яке має різноманітний зміст відносно різних галузей права. Загалом його визначають як сукупність принципів правової системи, які складають її етичну основу¹⁶. Відповідно до положень статті 117 Конституції виключно законами регулюються правовідносини у сфері громадського порядку. Законодавче визначення терміну «громадський порядок» закріплено у статті 159 Законодавчого декрету від 31 березня 1998 р.¹⁷, під ним розуміється комплекс основних правових благ і первинних публічних інтересів, на яких ґрунтується впорядковане громадянське співіснування в національній спільноті¹⁸.

Кримінальне законодавство Італії виділяє суспільну мораль як об'єкт злочинного посягання. Злочини проти суспільної моралі та добрих звичаїв регулюються відповідно до розділу IX книги другої Кримінального кодексу¹⁹. Слід відмітити, що перелік унормувань, включених до вказаного розділу, є обмеженим і налічує шість статей, лише три з яких встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення злочинних діянь. Зокрема, стаття 527 передбачає покарання за вчинення нецензурних дій; стаття 528 встановлює покарання за розповсюдження нецензурних публікацій і шоу; стаття 537 передбачає покарання за торгівлю жінками, неповнолітніми, вчинену за кордоном. Зауважимо, що в 1996 році відбулася реформа кримінального законодавства, здебільшого законодавчі зміни

¹⁴ Codice Civile. Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262 aggiornato, da ultimo, dal Decreto MEF 29 novembre 2023. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

¹⁵ Codice di procedura penale. Testo del D.P.R. 22 settembre 1988, n. 447 aggiornato, da ultimo, alla L. 27 dicembre 2023, n. 206. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-di-procedura-penale>

¹⁶ Dizionario Giuridico. URL: <https://www.brocardi.it/dizionario/604.html>

¹⁷ Decreto Legislativo 31 marzo 1998, n. 112 Conferimento di funzioni e compiti amministrativi dello Stato alle regioni ed agli enti locali, in attuazione del capo I della legge 15 marzo 1997, n. 59. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/deleghe/98112dl.htm>

¹⁸ Ordine pubblico: cosa significa e come si declina nel diritto. URL: <https://www.lexplain.it/ordine-pubblico/>

¹⁹ LEGGE 15 febbraio 1996, n. 66. Norme contro la violenza sessuale. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1996-02-15;66!vig=>

торкнулися злочинів у сексуальній сфері, об'єктом посягання яких була суспільна мораль. Відповідно до Закону № 66/1996²⁰ згадану категорію злочинів викладено в Розділах XII, III Кодексу, присвячених злочинам проти свободи особистості. Запроваджені зміни обґрунтовано необхідністю захисту сексуальної свободи не як такої, що стосується суспільної моралі чи добрих звичаїв, а як людської особистості й особистої свободи²¹.

Законом № 38 від 6 лютого 2006 року «Положення щодо боротьби із сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією, у тому числі в мережі Інтернет»²² запроваджено низку організаційно-правових механізмів щодо запобігання та протидії сексуальній експлуатації дітей, зокрема дитячій порнографії. Законом передбачено створення двох інституцій – Національного центру боротьби з дитячою порнографією в Інтернеті²³ (далі – Національний центр) та Обсерваторії з боротьби з педофілією та дитячою порнографією²⁴.

Національний центр діє у складі служби поліції зв'язку Департаменту громадської безпеки. Основною метою діяльності є захист дітей в Інтернеті за допомогою служб моніторингу з метою пошуку таємних віртуальних просторів, де зображення та відео неповнолітніх, які зазнали жорстокого поводження, пропонуються для онлайн-торгівлі. До повноважень Національного центру віднесено створення реєстру сайтів дитячої порнографії в Інтернеті, який надається «Інтернет-провайдерам» із метою блокування навігації через технічні системи фільтрації. Обсерваторію з боротьби з педофілією та дитячою порнографією створено при Ради міністрів, одним із її основних завдань є отримання і моніторинг даних та інформації, що стосуються діяльності всіх державних органів з метою запобігання і протидії насильству та сексуальній експлуатації неповнолітніх.

Відповідно до зазначеного Закону національні банківська і фінансова системи також сприяють боротьбі із вказаними видами злочинів за посередництва Банку Італії, який дозволяє отримувати інформацію, що стосується транзакцій і незаконних витрат на онлайн-ринку, спрямованих на придбання фотографій та відео, які порушують права неповнолітніх.

В Італії розроблено й запроваджено систему саморегулювання для захисту неповнолітніх і людської гідності в Інтернеті та у сфері телебачення і радіомовлення. Наразі функціонує два кодекси поведінки: Кодекс

²⁰ LEGGE 15 febbraio 1996, n. 66 Norme contro la violenza sessuale. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1996-02-15;66!vig=>

²¹ Diritti della personalità. AltalexPedia, voce agg. al 08/03/2018. URL: <https://www.altalex.com/documents/altalexpedia/2018/02/28/diritti-della-personalita>

²² Legge 6 febbraio 2006, n. 38 "Disposizioni in materia di lotta contro lo sfruttamento sessuale dei bambini e la pedopornografia anche a mezzo Internet". URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/060381.htm>

²³ Centro Nazionale Contrasto Pedopornografia On-line. URL: <https://www.commissariatodips.it/profilo/centro-nazionale-contrasto-pedopornografia-on-line/index.html>

²⁴ Osservatorio per il contrasto della pedofilia e della pornografia minorile. URL: <https://famiglia.governo.it/it/politiche-e-attivita/infanzia-e-adolescenza/osservatorio-per-il-contrasto-della-pedofilia-e-della-pornografia-minorile/>

саморегулювання «Інтернет і неповнолітні»²⁵ і Кодекс телебачення і саморегулювання неповнолітніх²⁶.

Латвія. Основні законодавчі положення про мораль викладені в низці нормативно-правових актів держави. Так, Конституція Латвії²⁷ встановлює обмеження індивідуальних прав задля досягнення суспільно значимих інтересів, таких як: захист прав людей, захист демократичного державного устрою, громадської безпеки, суспільного добробуту, суспільної моралі. Правами, які можуть бути обмежені, є: право на свободу думки, совісті та віросповідання; право на вільне вираження поглядів.

Статтею 24 Цивільного Кодексу²⁸ передбачено обмеження щодо застосування іноземних законів на території Латвії у разі, якщо вони суперечать громадському порядку чи добрим звичаям, або обов'язковим чи заборонним нормам національного права.

На виконання Директиви Європейського Парламенту та Ради 2011/93/ЄС від 13 грудня 2011 року про боротьбу із сексуальним насильством щодо дітей, дитячою сексуальною експлуатацією та дитячою порнографією²⁹ Сеймом Латвії прийнято Закон «Про обмеження порнографії»³⁰, метою якого є захист людей від небажаного контакту з порнографічними матеріалами і порнографічними виставами, дотримання права людини на приватне життя, запобігання залученню дітей до порнографічних вистав і розповсюдження порнографічних матеріалів. Закон встановлює вимоги щодо обігу порнографічних матеріалів, діяльності окремих розважальних закладів і організації розважальних заходів.

У статті 1 зазначеного Закону надано визначення термінів: «матеріал порнографічного характеру», «порнографічна вистава», «дитяча порнографія», «обіг порнографічних матеріалів», «громадське місце». Положеннями Закону встановлено низку обмежень щодо розповсюдження порнографічних матеріалів: загальних, виробничих, обмежень щодо розповсюдження (у тому числі, в електронних ЗМІ), розповсюдження реклами тощо. Передбачено адміністративну відповідальність за порушення вимог цього Закону.

Крім того, встановлено обмеження щодо роботи окремих розважальних закладів. Зокрема, зазначається, що з метою забезпечення громадського порядку, захисту прав інших осіб та піклування про моральність суспільства Кабінет Міністрів визначає обмеження щодо умисного показу розваг інтимного характеру,

²⁵ CODICE DI AUTOREGOLAMENTAZIONE INTERNET E MINORI. URL: <https://www.privacy.it/archivio/codinternetminori.html>

²⁶ LEGGE 3 maggio 2004, n. 112 Norme di principio in materia di assetto del sistema radiotelevisivo e della RAI-Radiotelevisione italiana S.p.a., nonché delega al Governo per l'emanazione del testo unico della radiotelevisione. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2004-05-03;112!vig=>

²⁷ Latvijas Republikas Satversme. URL: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

²⁸ LATVIJAS REPUBLIKAS LIKUMS Civillikums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>

²⁹ DIRECTIVE 2011/92/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>

³⁰ Pornogrāfijas ierobežošanas likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/157638-pornografijas-ierobezosanas-likums>

у тому числі порнографічних вистав, роботи розважальних закладів та організації таких заходів, а також визначає відповідні процедури і перелік документів, що подаються на узгодження.

Литва. У законодавстві відсутні визначення термінів: «мораль», «моральність», «суспільна мораль», «громадська мораль», однак вони згадуються в низці законодавчих актів. Основні законодавчі положення про мораль закріплені в Конституції Литви³¹, Цивільному кодексі³², законах «Про публічну інформацію»³³, «Про зібрання»³⁴ тощо. Конституцією моральність визнається умовою обмеження окремих індивідуальних прав громадян, зокрема свободи віросповідання і вільного вираження поглядів, одержання і поширення інформації (статті 25, 26).

Законна мета, яка допускає моральні обмеження прав і свобод, також сформульована в нормах цивільного законодавства. Так, частина друга статті 1.2 Цивільного кодексу дозволяє обмеження цивільних прав лише законами або на підставі законів – судом, якщо таке обмеження необхідне для охорони громадського порядку, засад моралі, здоров'я і життя людей, власності осіб, їхніх прав і законних інтересів.

Закон «Про захист неповнолітніх від негативного впливу публічної інформації» встановлює: критерії публічної інформації, яка негативно впливає на неповнолітніх; порядок поширення такої інформації; права, обов'язки і відповідальність виробників, розповсюджувачів, журналістів, установ, які контролюють їх діяльність. У розумінні Закону інформація, яка негативно впливає на неповнолітніх, вважається публічною інформацією, що може завдати шкоди психічному, фізичному здоров'ю; фізичному, розумовому, духовному, моральному розвитку неповнолітніх. Встановлено вичерпний перелік різновидів інформації, яка негативно впливає на неповнолітніх, зокрема інформації: еротичного характеру; яка пропагує сексуальне насильство над неповнолітніми та їх експлуатацію, статеві стосунки неповнолітніх; що спонукає до статевих стосунків тощо. Відповідно до частини четвертої статті 4 цього Закону встановлено заборону на розповсюдження публічної інформації порнографічного змісту, а також інформації, що пропагує сексуальне насильство та експлуатацію неповнолітніх. Положеннями Закону визначено організаційно-правовий механізм захисту неповнолітніх від негативного впливу публічної інформації, зокрема, передбачено посаду Інспектора, до повноважень якого віднесено здійснення контролю за виконанням цього Закону, розгляд скарг (заяв) про порушення положень Закону тощо. Крім того, відповідно до компетенції визначено низку державних органів, які здійснюють контроль в означеній сфері.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. URL: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262; 200). URL: <https://www.infolex.lt/ta/100228>

³³ LIETUVOS RESPUBLIKOS VISUOMENĖS INFORMAVIMO ĮSTATYMO PAKEITIMO Į S T A T Y M A S 2006 m. liepos 11 d. Nr. X-752 Vilnius. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>

³⁴ LIETUVOS RESPUBLIKOS SUSIRINKIMŲ Į S T A T Y M A S. 1993 m. gruodžio 2 d. Nr. I-317 Vilnius. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5644?jfwid=-fxdp8g15>

Фінляндія. У законодавстві Фінляндії широко використовується термін «громадський порядок». Положення, що стосуються підтримки громадського порядку, містяться в низці нормативно-правових актів. Наприклад, Кримінальний кодекс³⁵ визначає найбільш тяжкі злочини проти громадського порядку (масові заворушення, керівництво насильницькими заворушеннями, збройне порушення громадського порядку, вандалізм тощо), а також встановлює покарання, які застосовуються до осіб, що їх вчинили. Відповідно до Закону про збори³⁶, серед іншого, регламентовано дії поліції та організаторів мирних зібрань з метою дотримання громадського порядку. Закон про патентне право³⁷ забороняє видачу патенту на винахід, комерційне використання якого суперечить громадському порядку. Окрім цього, у 2003 році набрав чинності Закон про громадський порядок³⁸, відповідно до якого визначено, яка поведінка в громадських місцях є неприйнятною з погляду впливу на громадський порядок, встановлено правила громадського порядку, надано відповідні повноваження щодо здійснення контролю за дотриманням громадського порядку поліції (у деяких випадках – іншим суб'єктам), передбачено санкції за порушення громадського порядку. Варто зазначити, що діяння, які караються Кримінальним кодексом, стосуються злочинів, а Законом про громадський порядок – порушень. Водночас у законодавстві термін «громадський порядок» не має законодавчо закріпленого визначення. У пропозиції³⁹ уряду до парламенту щодо прийняття Закону про громадський порядок відсутність визначення терміну «громадський порядок» пояснюється складністю визначення точних меж диспозиції порушення громадського порядку, оскільки поняття громадського порядку набуває правового значення у зв'язку із пов'язаними з ним обмеженнями або заборонами. Тобто покарання можливе лише за здійснення певної діяльності у спосіб, що загрожує громадському порядку.

Відповідно до статті 12 Конституції Фінляндії⁴⁰ законом можуть встановлюватися необхідні для захисту дітей обмеження на демонстрацію програм сексуального або еротичного характеру. Закон про заходи щодо запобігання розповсюдженню дитячої порнографії⁴¹ (прийнятий у 2006 році) встановлює процедури обмеження розповсюдження матеріалів дитячої порнографії через Інтернет, надає відповідні повноваження, у тому числі, щодо здійснення контролю телекомунікаційним компаніям і поліції.

³⁵ Rikoslaki, 16 LUKU, Rikoksista julkista viranomaista ja yleistä järjestystä vastaan. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001#Lidm46434449479456> (дата звернення: 15.01.2024)

³⁶ Kokoontumislaki. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990530> (дата звернення: 15.01.2024)

³⁷ Patenttilaki, § 1b. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1967/19670550> (дата звернення: 15.01.2024)

³⁸ Järjestyslaki. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030612?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=27.6.2003%2F612> (дата звернення: 15.01.2024)

³⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi turvallisuuden edistämistä yleisillä paikoilla koskevien säännösten uudistamiseksi. URL: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020020> (дата звернення: 15.01.2024)

⁴⁰ Suomen perustuslaki, §12 Sananvapaus ja julkisuus. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (дата звернення: 15.01.2024)

⁴¹ Laki lapsipornografian levittämisen estotoimista. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061068> (дата звернення: 15.01.2024)

Франція. Законодавство містить загальні посилання на мораль. Згадування таких термінів, як «суспільна мораль», «добра мораль», «добрий звичай», «громадський порядок» зустрічається в окремих нормативно-правових актах.

Відповідно до статей 6, 1102 Цивільного кодексу⁴² передбачено обмеження договірних угод у випадку, якщо вони суперечать законам, що стосуються громадського порядку і доброї моралі. Вважається, що свобода договору не є абсолютною, договори не можуть бути укладеними поза межами певних суспільно схвалених міркувань і концепцій. У конституційних законах двічі вживається термін «громадський порядок». Так, відповідно до статті 10 Декларації прав людини і громадянина 1789 року⁴³ гарантується свобода вираження своїх поглядів, у тому числі, релігійних, за умови, що їх прояв не порушує громадський порядок, установлений законом. Відповідно до статті 73 Конституції⁴⁴ визначено сфери, в яких закон і нормативні акти не можуть надавати автономним регіонам і департаментам повноваження встановлювати правила, що застосовуються на їх території. Серед цих обмежень є правила, що стосуються «безпеки та громадського порядку»⁴⁵.

Аналіз законодавства свідчить, що термін «громадський порядок» визначений у Загальному кодексі місцевих і регіональних органів влади⁴⁶ у контексті діяльності місцевої поліції. Відповідно до зазначеного акта «громадський порядок» – це ідеальний соціальний стан, який характеризується порядком, безпекою, здоров'ям і громадським спокоєм, суспільною мораллю і гідністю людської особистості. Завданням, поставленим, зокрема, перед адміністративною поліцією, є запобігання порушенню громадського порядку. Таким чином, наведене визначення дає підстави констатувати, що термін «громадський порядок» – комплексний, який включає широкий спектр складників, у тому числі й суспільну мораль.

Тривалий час питання захисту моральності було об'єктом кримінально-правової охорони. Кримінальний кодекс 1810 року⁴⁷ містив глави і розділи, у назві яких використовувалися терміни «суспільний порядок» і «мораль». У Главі IV «Злочини та правопорушення проти громадського спокою» встановлювалася відповідальність за поругу звичаїв, вчинену за допомогою преси та книги. Розділ IV Глави IV «Посягання на мораль» встановлював відповідальність за вчинення

⁴² Code civil. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

⁴³ Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>

⁴⁴ Constitution du 4 octobre 1958. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/>

⁴⁵ L'ordre public et la Constitution Guillaume Drago Dans Archives de philosophie du droit 2015/1 (Tome 58), pages 199 à 214. URL: <https://www.cairn.info/revue-archives-de-philosophie-du-droit-2015-1-page-199.htm>

⁴⁶ Code général des collectivités territoriales. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070633/

⁴⁷ Code pénal (ancien). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071029/LEGISCTA000006166079/1958-12-24

злочинів проти особи. У 1994 році набрав чинності новий Кримінальний кодекс⁴⁸, але в його нормах не вживається термін «суспільна мораль».

США. У федеральному законодавстві США не використовуються терміни «суспільна мораль», «громадський порядок». У контексті норм законодавства, спрямованого на захист дітей від негативного впливу продукції сексуального або еротичного характеру, широко використовуються терміни «непристойність» (obscenity) та «аморальність» (immorality)⁴⁹. Водночас, чітких визначень цих термінів, які б дозволяли класифікувати, що є непристойним або аморальним, у федеральному законодавстві не існує. Верховний суд США (судові справи: Miller v. California, 413 U.S. 15, 24-25 (1973)⁵⁰; Smith v. United States, 431 U.S. 291, 300-02, 309 (1977)⁵¹; Pope v. Illinois, 481 U.S. 497, 500-01 (1987)⁵²) встановив критерії, за якими судді та присяжні визначають, чи є матеріал непристойним. До критеріїв, за якими матеріал може бути визнаний непристойним, належать: чи вважає пересічна людина, застосовуючи сучасні стандарти, що матеріали апелюють до непристойних інтересів (наприклад: еротичного, принизливого, ганебного, хворобливого інтересу до наготи, сексу тощо); чи зображують або описують матеріали у відверто образливий спосіб сексуальну поведінку (наприклад: статеві акти, звичайні або спотворені, фактичні або імітовані, непристойну демонстрацію статевих органів тощо), передбачену нормами законодавства штату (стандартам відповідної громади), а також якщо при цьому твір, взятий у цілому, не має суттєвої літературної, художньої, політичної або наукової цінності.

Федеральне законодавство США⁵³ забороняє володіння матеріалами непристойного характеру з метою продажу або розповсюдження, у тому числі через державний кордон, а також неповнолітнім віком до 16 років. Незаконним є також сприяння і підбурювання до вчинення таких дій. Окрім того, забороняється участь у бізнесі з продажу, передачі непристойних матеріалів, включаючи використання інтерактивних комп'ютерних послуг. Наприклад, заборонено продавати та поширювати непристойні матеріали в Інтернеті, використовувати оманливі доменні імена⁵⁴, слова або цифрові зображення з наміром ввести в оману неповнолітніх і

⁴⁸ Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/

⁴⁹ United States Code. Chapter 71 – Obscenity. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter71&edition=prelim> (дата звернення: 15.01.2024)

⁵⁰ Miller v. California, 413 U.S. 15 (1973). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/413/15/> (дата звернення: 15.01.2024)

⁵¹ Smith v. United States, 431 U.S. 291 (1977). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/431/291/> (дата звернення: 15.01.2024)

⁵² Pope v. Illinois, 481 U.S. 497 (1987). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/481/497/> (дата звернення: 15.01.2024)

⁵³ United States Code. 18 USC Ch. 71: OBSCENITY, §1460; §1461; §1462; §1463. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter71&edition=prelim> (дата звернення: 15.01.2024)

⁵⁴ United States Code. 18 USC 2252B: Misleading domain names on the Internet. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title18-section2252B&num=0&edition=prelim> (дата звернення: 15.01.2024)

змусити їх переглянути шкідливий або непристойний матеріал⁵⁵. Вимоги того, що є шкідливим для неповнолітніх, можуть відрізнятися від вимог, що застосовуються до дорослих. Наприклад, федеральне законодавство не передбачає для дорослих кримінальної відповідальності за приватне володіння непристойними речами. За порушення положень федерального законодавства щодо заборон та обмежень у сфері володіння і розповсюдження матеріалів непристойного характеру передбачено покарання у вигляді позбавлення волі (максимальне ув'язнення до 10 років), штраф (максимальна сума штрафу до 10 000 доларів). У деяких випадках винні особи можуть бути покарані двома способами. При цьому засуджених за порушення володіння або розповсюдження непристойних матеріалів за участю неповнолітніх вносять у відповідну базу даних сексуальних злочинців.

Кримінальна відповідальність за порушення у сфері суспільної моралі щодо запобігання дитячій порнографії

Естонія. Із метою імплементації положень Директиви 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про боротьбу із сексуальним насильством і сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією⁵⁶ у 2013 році в Естонії прийнято Закон про внесення змін до Кримінального кодексу⁵⁷, яким посилено покарання за сексуальні злочини проти дітей, включаючи сексуальні стосунки батьків, осіб, які мають батьківські права, або сексуальні стосунки бабусі та дідуся з неповнолітнім нащадком; встановлена заборона на вступ у статеві стосунки за гроші чи іншу вигоду чи інші статеві дії з особами, які не досягли 18 років.

Відповідно до нової редакції статті 175-1 Кримінального кодексу⁵⁸ свідомий доступ до дитячої порнографії або свідоме спостереження (перегляд) за порнографічною виставою за участю особи, молодшої 18 років, або свідоме спостереження за порнографічною чи еротичною виставою за участю особи, молодшої 14 років, карається фінансовим штрафом або позбавленням волі строком до двох років. У випадку, якщо те саме діяння вчинено особою, яка раніше вчинила аналогічний злочин, строк позбавлення волі збільшується до трьох років. Також передбачено відповідальність за: виготовлення й розповсюдження дитячої порнографії, тобто придбання або зберігання, передачу, демонстрацію чи іншим чином надання іншій особі зображення, тексту або іншого твору, що зображує особу молодше вісімнадцяти років у порнографічному виданні або особу молодше чотирнадцяти років у порнографічному або еротичному виданні (стаття 178);

⁵⁵ United States Code. 18 USC 2252: Certain activities relating to material involving the sexual exploitation of minors. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title18-section2252&num=0&edition=prelim> (дата звернення: 15.01.2024);

⁵⁶ Directive 2011/92/EU of December 13, 2011 of the European Parliament and the Council «On combating sexual violence and sexual exploitation of children and child pornography». URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:335:0001:0014:en:PDF>

⁵⁷ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 13.12.2013. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113122013005>

⁵⁸ Kriminaalkoodeks. Penal Code (consolidated text of January 10, 2017). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/432563>

свідому передачу, демонстрацію або створення іншим чином порнографічних творів або їх відтворення, які доступні особі молодше чотирнадцяти років, або у якому демонструється сексуальне насильство такій особі, або коли неповнолітня особа піддається свідомому сексуальному розбещенню в будь-який інший спосіб; відвідування сайтів із дитячою порнографією, придбання сексуальних послуг, у тому числі й віртуальних, за участю неповнолітніх (стаття 179). Вчинення таких діянь карається штрафом або позбавленням волі на строк до п'яти років.

У кримінальному законодавстві *Італії* відповідальність за виготовлення і розповсюдження матеріалів порнографічного характеру за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років, а також інші пов'язані з цим кримінальні правопорушення передбачено в Розділі 1а «Злочини проти особистості» Глави III «Злочини проти свободи особи» Розділу 12 про злочини проти особи Книги другої Кримінального кодексу Італії⁵⁹. Так, відповідно до статті 600-ter: організація виставок чи показів або виготовлення матеріалів порнографічного характеру за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років; залучення або схиляння неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років до участі в порнографічних виставках чи показах або отримання прибутку іншим чином від таких заходів; торгівля матеріалами порнографічного характеру за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років – карається позбавленням волі на строк від шести до дванадцяти років і штрафом від 24000 євро до 240000 євро.

Також кримінальній відповідальності підлягає особа, яка: будь-яким способом, у тому числі електронним, поширює, розповсюджує або рекламує матеріали порнографічного характеру за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років або поширює чи розповсюджує новини або інформацію, спрямовані на домагання або сексуальну експлуатацію неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років; пропонує або передає іншим особам, у тому числі й безкоштовно, матеріали порнографічного характеру за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років (карається позбавленням волі на строк до трьох років і штрафом від 1549 євро до 5164 євро); відвідує виставки чи покази порнографічного характеру за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років (карається позбавленням волі на строк до трьох років і штрафом у розмірі від 1500 євро до 6000 євро).

Кримінально караним також є: свідоме придбання або зберігання порнографічних матеріалів, виготовлених за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років (карається позбавленням волі на строк до трьох років і штрафом у розмірі не менше 1549 євро. Покарання збільшується не більше ніж на дві третини в разі, якщо вилучений матеріал наявний у великій кількості); навмисне та без поважних причин отримання доступу до порнографічних матеріалів, створених за участю неповнолітніх осіб віком до вісімнадцяти років, за допомогою Інтернету або

⁵⁹ Codice Penale. Approvazione del testo definitivo del Codice Penale. Regio Decreto № 1398. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codicePenale>

інших мереж чи засобів зв'язку (карається позбавленням волі на строк до двох років і штрафом не менше 1000 євро). Також положення статей 600-ter і 600-quater Кримінального кодексу застосовуються в разі, якщо відповідні порнографічні матеріали є віртуальними зображеннями, тобто створеними за допомогою методів графічної обробки, що не пов'язані – повністю або частково – із реальними ситуаціями, та завдяки якості яких нереальні ситуації відображаються як реальні.

Згідно зі статтею 602-ter Кримінального кодексу обставинами, що обтяжують покарання за обіг порнографічних матеріалів, є: застосування насильства або погроз; вчинення діяння з використанням нужденного становища неповнолітньої особи; якщо діяння вчинено щодо неповнолітньої особи віком до шістнадцяти років; якщо діяння вчинено: родичем по висхідній лінії, усиновлювачем, або другим із подружжя чи співмешканцем такого родича або усиновлювача; другим із подружжя або родичем до другого ступеня споріднення; родичем до четвертого ступеня бокової лінії споріднення; опікуном або особою, якій неповнолітня особа була довірена в цілях догляду, виховання, навчання, нагляду, піклування, роботи, або державним службовцем чи особою, уповноваженою на виконання функцій держави, при виконанні ними своїх службових обов'язків; вчинення проти неповнолітньої особи, яка перебуває у стані безпорадності або страждає психічним розладом, природним або спричиненим.

Покарання збільшується від половини до двох третин, якщо злочин вчинено: у стані алкогольного, наркотичного сп'яніння чи під дією наркотичних речовин або інших речовин, що завдають шкоди фізичному чи психічному здоров'ю неповнолітньої особи; щодо трьох і більше осіб; кількома особами та / або особою, яка входить до злочинної організації, та з метою сприяння діяльності такої організації; із застосуванням тяжкого насильства або якщо: діянням внаслідок повторної злочинної поведінки неповнолітній особі було заподіяно тяжкої шкоди; діяння створює небезпеку для життя неповнолітньої особи (стаття 602-ter Кримінального кодексу).

Латвія. Глава XVI «Злочини проти доброчесності та статевої недоторканності» Кримінального кодексу встановлює підстави відповідальності осіб, які скоїли злочини сексуальної спрямованості, у тому числі й за участю неповнолітніх⁶⁰.

Відповідно до статті 162¹ Кримінального кодексу (Заохочення до сексуальної активності) відповідальність настає за підбурювання особи, яка не досягла шістнадцяти років, до сексуальних дій або спонукування такої особи до зустрічі з метою вчинення статевих дій чи вступу в сексуальні стосунки із використанням інформаційно-комунікаційних технологій або іншого виду спілкування, якщо це виконує дорослий, – карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або тимчасовим обмеженням волі, або пробаційним наглядом. У випадку, якщо кримінальне правопорушення, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене

⁶⁰ Krimināllikums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>

з неповнолітньою особою, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або тимчасовим обмеженням волі, або пробаційним наглядом.

Статтею 166 Кримінального кодексу (Порушення правил показу порнографічної вистави, обмеження розваг інтимного характеру та розповсюдження порнографічних матеріалів) встановлено перелік кримінально-караних діянь, зокрема це:

(1) порушення правил обмеження показу порнографічної вистави чи іншої розваги інтимного характеру, а також порушення правил обігу порнографічних матеріалів, вчинене у значному розмірі або зі значною шкодою, – карається позбавленням волі на строк до одного року або тимчасовим позбавленням волі, або пробаційним наглядом, або громадськими роботами, або штрафом;

(2) відвідування або показ порнографічної вистави або розповсюдження матеріалів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, статеві стосунки людини з тваринами, некрофілію чи насильницьке задоволення статевого бажання, – карається позбавленням волі на строк до трьох років або тимчасовим позбавленням волі, або пробаційним наглядом, або громадськими роботами, або штрафом, із конфіскацією майна або без конфіскації майна;

(3) підбурювання, втягнення, примушування неповнолітньої особи до участі або використання в порнографічній виставі чи виготовленні порнографічного матеріалу, – караються позбавленням волі на строк до шести років із конфіскацією майна або без такої та пробаційним наглядом на строк до трьох років;

(4) підбурювання, втягнення, примушування особи, яка не досягла шістнадцяти років, до участі або використання в порнографічній виставі чи виготовленні порнографічного матеріалу, – караються позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років із конфіскацією майна або без такої та пробаційним наглядом на строк до трьох років;

(5) дії, передбачені частинами третьою або четвертою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою або вчинені із застосуванням насильства, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна або без конфіскації майна та пробаційним наглядом на строк до трьох років.

За таких умов у наведеному контексті домінуючим напрямом кримінальної політики Латвії залишається захист духовного і фізичного розвитку неповнолітніх від шкідливого впливу порнографічної продукції. Також Латвія активно протидіє поширенню в мережі Інтернет матеріалів порнографічного змісту за участю дітей і неповнолітніх. Задля цього держава приєдналася до міжнародного проекту IWOL, метою якого є блокування доступу до сайтів і вебпорталів, які містять або транслюють дитячу порнографію⁶¹. Ініціатива IWOL реалізується спільно з Інтерполом, Латвійським Центром безпечного Інтернету, її підтримують потужні

⁶¹ Policistiem izdevies aizturēt divas personas par bērnu pornogrāfijas apriti. URL: <https://degpunkta.tv3.lv/degpunkta-dazadi/policistiem-izdevies-aizturet-divas-personas-par-bernu-pornografijas-apriti/>

постачальники (провайдери) Інтернет-послуг Латвії: TET, Baltcom, Latnet, Dautkom, LMT, Telia, Telenet, Bite.

Литва. Розділ XXI Кримінального кодексу Литви регламентує підстави кримінальної відповідальності за правопорушення проти статевої свободи та недоторканності особи, у тому числі й неповнолітніх⁶².

Статтею 152¹ передбачено відповідальність у випадку, коли повнолітня особа, яка запропонувала неповнолітній особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вступити у статеві зносини чи для здійснення іншого задоволення статевої пристрасті чи для використання її з метою виготовлення порнографічної продукції, – карається штрафом або обмеженням волі, або арештом, або позбавленням волі на строк до одного року.

Стаття 153 (Розбещення особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку) визначає, що особа, яка вчинила розбещення неповнолітньої особи, яка не досягла шістнадцяти років, карається обмеженням волі або арештом, або позбавленням волі на строк до п'яти років.

Відповідно до статті 162 (Експлуатація дитини для порнографії) особа, яка вербувала, примушувала чи залучала дитину до участі в заходах порнографічного характеру або використовувала дитину з такою метою, використовувала дитину для виготовлення порнографічної продукції або отримувала прибуток від діяльності такої дитини, – карається позбавленням волі на строк до восьми років. Кримінальній відповідальності також підлягає особа, яка брала участь у заході порнографічного характеру, до якого була залучена дитина (карається штрафом або арештом чи позбавленням волі на строк до двох років).

Польща. Статтею 202 Кримінального кодексу Польщі⁶³ встановлено кримінальну відповідальність за публічне виготовлення, розповсюдження, зберігання, поширення матеріалів порнографічного змісту. Так, особа, яка виготовляє, зберігає або володіє порнографічним вмістом, що представляє створене або оброблене зображення неповнолітньої особи, яка бере участь у сексуальній діяльності, підлягає покаранню у виді позбавлення волі строком до трьох років. Поширення та розповсюдження порнографічних матеріалів за участю неповнолітніх карається позбавленням волі строком від одного до десяти років. Кожен, хто бере участь у розповсюдженні порнографічних матеріалів за участю неповнолітньої особи з метою сексуального задоволення або статевої пристрасті, підлягає позбавленню волі строком від одного до десяти років.

Відповідно до § 5 статті 202 Кримінального кодексу Польщі суд приймає рішення про конфіскацію знярядь або інших предметів, які були використані чи призначені для вчинення цих видів злочинів, навіть якщо вони не перебували у власності злочинця.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. URL: <https://www.infolex.lt/ta/66150:str153>

⁶³ Polski kodeks karny. Pornografia (Art.202). URL: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-6/63503,Pornografia-art-202.html>

Окрім того, Законом Польщі «Про протидію загрозі сексуальних злочинів»⁶⁴ (стаття 21) передбачено, що в разі працевлаштування або допуску осіб до іншої діяльності, пов'язаної з вихованням, навчанням, відпочинком, лікуванням неповнолітніх або доглядом за ними (наприклад, поїздки на зимові канікули, агротуризм тощо), роботодавець зобов'язаний перевіряти дані про працевлаштовану особу в Реєстрі осіб, які вчинили сексуальні злочини (ведеться з 1 січня 2018 року), що складається з публічного Реєстру (відкрита частина), Реєстру з обмеженим доступом та Реєстру осіб, щодо яких Державною комісією з розслідування справ про вчинення дій, спрямованих проти статевої свободи та порядності, щодо неповнолітніх віком до 15 років винесено відповідне рішення (закрита частина)⁶⁵.

Відкрита частина містить інформацію про адресу проживання сексуальних гвалтівників, зокрема, рецидивістів і педофілів, дані про яких перебувають у загальному доступі в мережі Інтернет на спеціальному вебпорталі. Закрита частина має обмежений доступ і містить дані про осіб, які вчинили сексуальні злочини щодо неповнолітніх у віці від 15 до 18 років, та щодо розповсюджувачів дитячої порнографії. Закрита частина реєстру доступна лише для органів поліції, судів, прокуратури, а також керівників шкіл і літніх таборів для відпочинку дітей.

Посадова особа або роботодавець, які допускають засуджену за сексуальні злочини особу до роботи чи іншої діяльності, пов'язаної із вихованням, навчанням, відпочинком, лікуванням або доглядом за неповнолітніми, чи свідомо знаючи, що дані цієї особи внесені до Реєстру, підлягають покаранню арештом, обмеженням волі або штрафом у розмірі не менше 1000 злотих. Статтею 22 цього Закону передбачено, що місця особливого ризику сексуальних злочинів визначаються у формі загальнодоступної поліцейської карти загроз вчинення сексуальних злочинів.

Варто зазначити, що на розгляді в парламенті перебуває законопроект «Про захист неповнолітніх від доступу до протиправного контенту в Інтернеті»⁶⁶, метою якого є посилення захисту неповнолітніх від доступу до деструктивного контенту в мережі Інтернет шляхом запровадження обов'язку провайдерів загальнодоступних телекомунікаційних послуг, які надають послуги публічного доступу до Інтернету, вживати відповідних заходів щодо його блокування. Зокрема, пропонується зобов'язати провайдерів послуг доступу до мережі Інтернет: запровадити безкоштовний, ефективний та простий у використанні механізм блокування доступу до порнографічного контенту в мережі Інтернет; проводити рекламні заходи щодо інформування абонентів про можливість користування послугою обмеження доступу до порнографічного контенту в мережі Інтернет та особливостей її використання; готувати звіти про вжиті дії щодо сприяння

⁶⁴ Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000862>

⁶⁵ Rejestr Sprawców Przepęstw na Tle Seksualnym. URL: <https://rps.ms.gov.pl/pl-PL/Public/>

⁶⁶ Projekt ustawy o ochronie małoletnich przed dostępem do treści nieodpowiednich w internecie. 16 maja 2023 r. URL: <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-ochronie-maloletnich-przed-dostepem-do-tresci-nieodpowiednich-w-internecie>

використанню абонентами рішень, які обмежують доступ до порнографічного контенту в мережі Інтернет, тощо.

У **Фінляндії** кримінальні правопорушення щодо розповсюдження і зберігання дитячої порнографії, а також інші пов'язані з цим кримінальні правопорушення передбачені главою 20 «Про сексуальні злочини» Кримінального кодексу Фінляндії⁶⁷.

Відповідно до підрозділу 1 Розділу 19 Глави 20 Кримінального кодексу розповсюдження зображення дитини сексуального характеру, зокрема виготовлення, продаж чи надання в платне користування, або іншим чином пропонування чи надання доступу, вивезення, ввезення до держави або через територію Фінляндії до іншої держави, або іншим чином розповсюдження реального зображення чи запису зображення дитини сексуального характеру або реалістичного зображення чи запису зображення дитини сексуального характеру, – карається штрафом або позбавленням волі на строк до двох років. Реальне зображення чи запис зображення дитини сексуального характеру означає матеріал, в якому дитина фактично представлена в сексуальному відношенні, у той час коли реалістичне зображення чи запис зображення дитини сексуального характеру помилково нагадує матеріал, створений за допомогою фотографії або іншого подібного методу, в якому дитина представлена в сексуальному відношенні. Згідно з Розділом 20 Глави 20 Кодексу, якщо при розповсюдженні зображення дитини сексуального характеру: 1) представлено дитину особливо малого віку; 2) продемонстровано тяжке насильство над дитиною або особливо принизливе поводження з дитиною; 3) такий злочин було вчинено в особливо спланований спосіб; 4) такий злочин було вчинено організованою злочинною групою, і він вважається тяжким у цілому, – ці дії караються позбавленням волі на строк від чотирьох місяців до шести років. Такі ж види покарання призначаються у випадку замаху на вчинення злочину.

Розділом 21 Глави 20 Кримінального кодексу передбачено кримінальну відповідальність за зберігання зображення дитини сексуального характеру: 1) незаконне зберігання зображення або запису зображення дитини сексуального характеру відповідно до Розділу 19 Глави 20 Кодексу, або 2) отримання доступу до зображення чи запису зображення дитини сексуального характеру за плату або іншим чином за угодою чи отримання доступу до відповідного матеріалу з іншою метою таким чином, що такий матеріал є доступним на комп'ютері або іншому технічному пристрої без його запису на такому пристрої, – караються штрафом або позбавленням волі на строк до двох років.

Варто зауважити, що в зазначених розділах 20, 21 Глави 20 Кодексу відсутнє положення щодо визначення поняття дитини в контексті цих розділів. Проте слід розуміти, що згідно із законодавством Фінляндії дитиною визнається фізична особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, а також фізична особа, вік якої не може

⁶⁷ Rikoslaki. № 39/1889. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889>

бути встановлено, але є достатні підстави вважати, що така особа молодше вісімнадцяти років⁶⁸.

Також кримінальним законодавством Фінляндії встановлено відповідальність за перегляд організованого виступу, в якому дитина вчиняє дії сексуального характеру. Кримінальна відповідальність за такі дії встановлена відповідно до Розділу 22 Глави 20 Кримінального кодексу у виді штрафу або позбавлення волі на строк до двох років.

Франція. Кримінальним законодавством Франції встановлено відповідальність за фіксацію, запис або передачу зображення чи репрезентації неповнолітньої особи з метою їх розповсюдження, якщо таке зображення або репрезентація мають порнографічний характер. Неповнолітньою у Франції є фізична особа, яка не досягла вісімнадцяти років.

Відповідно до абзацу першого статті 227-23 Кримінального кодексу Франції⁶⁹ (далі – КК Франції) фіксація, запис або передача зображення чи репрезентації неповнолітньої особи з метою їх розповсюдження, якщо таке зображення або репрезентація мають порнографічний характер, караються позбавленням волі на строк п'ять років і штрафом у розмірі 75000 євро. Якщо зображення або репрезентація стосуються неповнолітньої особи віком до п'ятнадцяти років, такі дії караються, навіть якщо вони були вчинені з іншою метою, ніж розповсюдження відповідних матеріалів. Пропонування, надання доступу чи розповсюдження такого зображення або репрезентації будь-яким способом, їх ввезення або вивезення, а також сприяння їх ввезенню або вивезенню тягнуть за собою таку саму відповідальність. Покарання збільшується до семи років ув'язнення і штрафу в розмірі 100 000 євро в разі, якщо розповсюдження відповідних матеріалів здійснюється з використанням мережі електронних комунікацій невизначеному колу осіб (абзаци другий, третій статті 227-23 КК Франції).

Звичайне відвідування або відвідування в обмін за плату онлайн-сервісу публічної комунікації, що надає доступ до такого зображення чи репрезентації, придбання або зберігання такого зображення чи репрезентації в будь-який спосіб караються позбавленням волі на строк п'ять років і штрафом у розмірі 75000 євро. За вчинення кримінальних правопорушень, зазначених у статті 227-23 КК Франції, організованою групою передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк десять років і штрафу в розмірі 500000 євро (абзаци четвертий, п'ятий статті 227-23 КК Франції).

Положення статті 227-23 КК Франції застосовуються також до порнографічних зображень особи, яка виглядає як неповнолітня, якщо не буде встановлено, що такій особі на день фіксації або запису такого зображення виповнилося вісімнадцять років (абзаци шостий, сьомий статті 227-23).

⁶⁸ Lastensuojelulaki. 417/2007. URL: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L2>

⁶⁹ Code criminel (L.R.C. (1985), ch. C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/fra/lois/c-46/>

Статтею 227-23-1 КК Франції передбачено, що схилення неповнолітньої особи до розповсюдження або передачі зображень чи репрезентації такої особи або відео за участю такої особи в разі, якщо таке зображення, репрезентація чи відео мають порнографічний характер, карається позбавленням волі на строк сім років і штрафом у розмірі 100 000 євро. Покарання збільшується до десяти років позбавлення волі та штрафу в розмірі 150 000 євро в разі, якщо кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею, було вчинено щодо неповнолітньої особи віком до п'ятнадцяти років. Покарання збільшується до десяти років позбавлення волі і штрафу в розмірі 1 000 000 євро, якщо кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею, було вчинено організованою групою.

Також кримінальним законодавством Франції передбачено відповідальність за надання особі пропозицій, обіцянок, пожертв, подарунків чи будь-яких переваг із метою вчинення такою особою щодо неповнолітньої особи кримінальних правопорушень, передбачених статтею 227-23 КК Франції. Такі дії караються позбавленням волі на строк три роки та штрафом у розмірі 45 000 євро (стаття 227-28-3).

У **США** кримінальна відповідальність за виготовлення, зберігання, розповсюдження дитячої порнографії та інші пов'язані із цим злочини встановлена у Розділі 18 Кодексу Сполучених Штатів (далі – Кодекс США). Відповідно до параграфу 2256 Розділу 18 Кодексу США дитяча порнографія визначається як будь-яке візуальне зображення, що включає фотографію, фільм, відео, комп'ютерне чи створене за допомогою комп'ютера зображення або картинку, що зроблені або виготовлені за допомогою електронних, механічних чи інших засобів, поведінки відверто сексуального характеру, що передбачає: виготовлення такого візуального зображення з використанням неповнолітньої особи, яка бере участь у діях відверто сексуального характеру; те, що таке візуальне зображення є цифровим зображенням, комп'ютерним зображенням або зображенням, створеним за допомогою комп'ютера, яке є або не відрізняється від зображення неповнолітньої особи, яка бере участь у поведінці відверто сексуального характеру; те, що таке візуальне зображення було виготовлено, адаптовано чи змінено з метою створення враження участі неповнолітньої особи, яка підлягає ідентифікації, у відверто сексуальній поведінці. Неповнолітньою особою визначено фізичну особу, яка не досягла вісімнадцятирічного віку⁷⁰.

Федеральне законодавство США забороняє виготовлення, розповсюдження, отримання та зберігання зображень дитячої порнографії з використанням або за допомогою будь-яких засобів чи об'єктів торгівлі між штатами чи зовнішньої торгівлі (параграфи 2251, 2252, 2252А Розділу 18 Кодексу США)⁷¹. Зокрема, відповідно до параграфу 2251 Розділу 18 Кодексу США забороняється переконувати, спонукати, заохочувати або примушувати неповнолітніх осіб до

⁷⁰ United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/>

⁷¹ Citizen's Guide To U.S. Federal Law On Child Pornography. URL: <https://www.justice.gov/criminal/criminal-ceos/citizens-guide-us-federal-child-exploitation-and-obscenity-laws>

поведінки відверто сексуального характеру з метою створення візуальних зображень такої поведінки.

Федеральна юрисдикція застосовується в разі, якщо діяння, пов'язане з дитячою порнографією, було вчинено в рамках торгівлі між штатами чи зовнішньої торгівлі, що включає, наприклад, використання послуг національної поштової служби США або звичайних перевізників для перевезення дитячої порнографії через внутрішньодержавні або міжнародні кордони. Крім того, федеральна юрисдикція майже завжди застосовується в разі використання мережі Інтернет з метою вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із дитячою порнографією. Федеральне законодавство також може бути застосоване, навіть якщо відповідний матеріал не перетинав державні чи міжнародні кордони, а комп'ютер, що використовувався для завантаження такого матеріалу, або компакт-диск, що використовувався для зберігання такого матеріалу, були виготовлені або раніше переміщувалися в рамках торгівлі між штатами чи зовнішньої торгівлі⁷².

Крім того, відповідно до параграфу 2251А Розділу 18 Кодексу США прямо забороняється будь-кому з батьків, законному опікуну чи іншій особі, яка опікує або контролює неповнолітню особу віком до 18 років, купувати, продавати або передавати опіку над такою неповнолітньою особою з метою виготовлення дитячої порнографії. Також існує заборона будь-яким особам за межами держави свідомо виготовляти, отримувати, перевозити, відправляти чи розповсюджувати дитячу порнографію з метою імпорту чи передачі відповідних візуальних зображень до США (параграф 2260 Розділу 18 Кодексу США).

За порушення федерального законодавства передбачено суворі покарання. Так, відповідно до параграфу 2251 Розділу 18 Кодексу США особа, яка вперше засуджена за виготовлення дитячої порнографії, карається штрафом і позбавленням волі на строк від п'ятнадцяти до тридцяти років. Особа, яка вперше засуджена за перевезення, відправку або розповсюдження дитячої порнографії (у тому числі, пересилання комп'ютером або поштою) у рамках торгівлі між штатами чи зовнішньої торгівлі, карається штрафом і позбавленням волі на строк від п'яти до двадцяти років (параграф 2252 Розділу 18 Кодексу США). Особа, визнана винною у свідомому зберіганні дитячої порнографії, карається позбавленням волі на строк до десяти років або до двадцяти років, якщо кримінальне правопорушення вчинено щодо неповнолітньої особи, яка не досягла дванадцятирічного віку (параграф 2252 Розділу 18 Кодексу США).

Більш суворі покарання можуть бути застосовані до правопорушника в разі наявності в нього попередньої судимості або якщо злочин, пов'язаний із дитячою порнографією, було вчинено за таких обтяжуючих обставин: 1) зображення мають насильницький, садистський чи мазохістський характер; 2) неповнолітня особа зазнала сексуального насильства; 3) правопорушник має попередні судимості за

⁷² Там само.

сексуальну експлуатацію дітей. За таких обставин правопорушнику загрожує довічне ув'язнення.

Висновки. Аналіз законодавства держав-членів ЄС і США доводить, що терміни «суспільна мораль» і «громадський порядок» не є достатньо визначеними. Зазначені терміни зазвичай застосовуються у зв'язку зі встановленням заборони щодо вчинення певних дій у спосіб, що загрожує захисту суспільної моралі чи підтримці громадського порядку.

У законодавстві терміни «суспільна мораль» і «громадський порядок» здебільшого представлені у двох аспектах – як підстава для можливості обмеження здійснення особою індивідуальних прав і свобод і як об'єкт підвищеної охорони.

У державах відповідно до законодавства створені організаційно-правові механізми протидії дитячій сексуальній експлуатації і дитячій порнографії. Важливо відзначити прийняття спеціальних законів про боротьбу із сексуальним насильством щодо дітей, дитячою сексуальною експлуатацією та дитячою порнографією (Італія, Латвія, Литва, Польща). Необхідно акцентувати увагу на відповідності законодавчих актів основним міжнародно-правовим принципам і стандартам щодо боротьби із сексуальним насильством по відношенню до дітей. Наприклад, це стандарти про зобов'язання держав вживати заходи щодо захисту дітей-жертв в їхніх інтересах, беручи до уваги оцінку їхніх потреб.

На виконання Директиви Європейського Парламенту та Ради 2011/93/ЄС від 13 грудня 2011 року про боротьбу із сексуальним насильством щодо дітей, дитячою сексуальною експлуатацією та дитячою порнографією державами створено окремі (як правило, урядові) інституції (офіси, центри тощо), відповідальні за запобігання та протидію сексуальній експлуатації дітей, зокрема дитячій порнографії, у тому числі, в Інтернеті. Визначено низку урядових інституцій, які здійснюють контроль в означеній сфері.

Із метою посилення захисту неповнолітніх від доступу до деструктивного контенту в мережі Інтернет в окремих державах відповідно до законодавства запроваджено обов'язок провайдерів загальнодоступних телекомунікаційних послуг, які надають послуги публічного доступу до мережі Інтернет, вживати відповідних заходів щодо його блокування (Італія, Латвія). Цікавим у цьому питанні є досвід Італії, де прийнято Кодекс саморегулювання «Інтернет і неповнолітні».

Привертає увагу досвід окремих держав щодо інституційної взаємодії в контексті сприяння боротьбі із вказаними видами протиправних діянь. Зокрема, Банк Італії дозволяє отримувати інформацію уповноваженим органам щодо транзакцій і незаконних витрат на онлайн-ринку, спрямованих на придбання фотографій та відео, які порушують права неповнолітніх.

Домінуючим напрямом відповідної політики держав залишається захист духовного і фізичного розвитку неповнолітніх шляхом криміналізації такої поведінки, як: виготовлення дитячої порнографії; пропонування або надання доступу до дитячої порнографії; розповсюдження або передавання дитячої

порнографії; придбання дитячої порнографії для себе або іншої особи; володіння дитячою порнографією; свідоме одержання доступу до дитячої порнографії за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Кримінальне законодавство держав спрямовано на судове переслідування правопорушників, запобігання таким діям і захист дітей-жертв.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*